حکیم رحمة الله تعالی علیه شود هنگام صحبت بعض بعض ابیات مشکله را خود
شرح میفرمودند برای استفاده فقیر نیز حاضر میشد و طالب شرح اکثر ابیات
میگردید فرمودند که مطالب این شعرها که شما طالب هستید آسان است
عرض کردم بیشک بر هیچو فاضلی که حضور اند آسان تر مگر بر هیچو ما مشکل است
عرض فقیر را قبول فرمودند بعد ازان حل هر شعری که میخواستم بتوضیح
و تفصیل و تطبیق آیات و احادیث آشکار و روشن میساختند همان
تقریر را از کاپی نویس بر حاشیه حدیقه مینویسانیده ایم - سبحان الله
چنین شارح حدیقه بعد سنائی کسی نشده و نخواهد شد اگر خواهد شد
تلمیذ یا دزد مطالب همین سلطان التارکین خواهد بود - اگر کسی انگشتی برین شرح نهد
و پایه نپسندد حاسدی خواهد بود یا کم مایه از علم و فضل که فهمش بر رموز و مطالب
صوفیانه او نمیرسد آن بیچاره از عقل دور معذور و دانرا از حسد دیده کور -
سلطان التارکین در حقیقت حدیقه مرده را زنده ساخته و متروک را مروج که از دست
نویسندگان کم علم که بالکل غلط و بی اعتبار شده بود از سر نو بپایه صحت رسانیده اند
و در احیاء نام حکیم معین و مددگار حضرت سنائی شده اند ذلک فضل الله یؤتیه
من یشاء و الله ذو الفضل العظیم ع آنرا که خدا داد خدا وند خدا وند

التوضيح في سبب تاليف الطريقة
على الحديقة من الماهر الكامل
الجامع الفاضل الاديب اللبيب والعالم العارف
الصوفي الصافي الحكيم الاريب اشجع القوم السابق
الكرم الباذل الشهير الحبر النحرير ميرزا محمد
صف شكن خان بهادر خالِ صاحب الطريقة دام الله
على مدارج العزة الاقبال
ومتعنا الله بفضائلهم
ذا الكمال

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله الذي خلق الانسان
وانطق له اللسان وعلمه البيان وشرح له الصدر او جعله
مخزن العرفان وجعل قلوب المؤمنين العارفين معدن
اسرار القدس والايقان ونور مشكوة صدورهم
بمصباح الايمان والصلوة والسلام على سيدنا ونبينا
محمد النبي الامي الذي خصه الله جل شانه بختم الرسالة

وجعله افصح العرب والعجم وعلّمه الله جل قدره ما لم يعلم آتاه
جوامع الكلم وسبع الحجج في يديه وكلّم سيد الرسل
وهادي السبل الذي اوتي له الحكم والحكم وعلى آله الذين
كانوا شموس سماء الهداية في الخلائق وافضل الناس
في العالم واصحابه الذين كانوا خيرا لامة آمروا بالمعروف
ونهوا عن المنكر وفضّلوا على جميع الامة بالخير
والفضل الاتم * فبعد * اني كنت في طول
كر حجل الزمن في المضائق الشديدة والمحن العابثة
فورد في قلبي وخطر ارادة السفر لعلّ يكون لي وسيلة الظفر
وسبب دفع الكلفة والضرر فالحق في المهم ان
اسافر من ثمه لقاء الامير الكبير الى قصبة لوهارو
دار امارته ورياسته وملك حكومته وسياسته فسافرت
كأن نهضت من وطن الاقامة الى دار السلامة
فبعد قطع المراحل وطي المنازل فزت في بلدة رياسته
وامارته فوجدتها معمورة عن عمارته وهنا سمعت عن

حال الامیر الله من کونہ علی السنة رعیتہ بالعدل الانصاف
والمروة ومحمود او مشکورا بالتصفیة والفتوة فحمدت الله
حمدا وافیا وشکرت الله شکرا کافیا ان اوصلنی بالخیر
والعافیة ولقیت من الامیر اینہ اعظم شانا واکرم احسانا
واشرف نسبا وافضل حسنا واعلی علما واحسن عملا واصدق
بیانا واجمل جمالا ومنظرا واکمل منزلة وقدرا اکرمہ الله
علی امثالہ واقرانہ فی الزمان واعزہ الله وفضلہ فضلا وعلما
علی الاقران والمکرم والمعظم بالفضل والعلم والمحترم
بین العوام والخواص بالسخاء والحلم احسن الله خلقہ کما
احسن خلقہ بین الانام وشرفہ علی جمیع اهل الزمان جودا
ومروة کشرافة الجمعة علی سائر الایام واصطفاہ بین
الخلایق بمحامد الاخلاق واجتباہ بمحاسن الشفقة
والوثاق فی الافاق الذی اسمہ مشهور کالشمس فی
رابعة النهار فی البلاد والامصار فخر الدولة نواب
محمد علاء الدین احمد خان صاحب بهادر اطال الله عمرہ

دازاد الله قدره و یزید اقباله و مرتبته یوماً فیوماً الی الیوم القرار جل جلاله
وافاض الله علی العالمین احسانه و بره الی ما کان الشمس مضیئاً
فی السماء والماء فی الابحار والانهار فسرّ خاطري بلقائه
ورؤیة جماله وانشرح بالي وفرح قلبي بدرك فضله وجدته
عالماً کاملاً فی العلم الحکمة وعلم الادب وماهراً فی فن التصوف
والهندسة وفی الشعر وفن الفارسي ولغة العرب وواقفاً بعلم
الحدیث والفقه والاصول وفارس مضمار المعقول المنقول
لا شك انه ذی المفاخر العلیة والمناقب البهیة لقیته فاذا
وجدته فی حالة الامارة وکثرت مشاغله فی النظم و
نسق الملك وتمشیة امور الانتظام وامضاء الاوامر
والنواهی والاحکام وانتساق المهام متوجهاً فی امر الغریب
وشغل العجیب اعنی رایت کتاباً بین یدیه وصرف توجهه الیه
وهو حدیقة حکیم سنائی الذي کان معروفاً ومعتبراً فی الحکماء
واعرف فی العرفاء فی العارفین المتقدمین لا یقدر احد من
اهل العلم ان یفهم متبادراً معناه ورموزه ومراداته ولا یستطیع

احدٌ ان یدرک فی بادی النظر غوامض مطالبه واشاراته وهو
ای النواب المتخلص بالعلائی مصروف فی کتابة شرح مقاصده
والفاظه ومعانیه وحلّ معضلاته ومشکلاته ومراد ابته التی
ما فیه ویقول شرحه بدون التأمّل والتدبّر والخوض والتفکّر
کانَ المصنّف بنفسه یبیّن مآربه ویحلّ اغلاقه ومطالبه الی ان
فرغ من شرح باب الاوّل ما کان فیه من ابیات السهل والمشکل
والاسعاد المدقق الماوّل فعجبتُ انه کیف شرح بان ما تدبّر
فیه واوضح مقاصد الحدیقة کالسنائی وما تفکّر فیه فاشتاق
قلبی ان انظره فنظرتُ بما شرح وقال ورایتُ ما اقتصر فیه وما
ناذا لاحظته وطالعته دریتُ وعلمتُ انّه شرح شرحاً عجیباً
وبیّن بیاناً غریباً وما ترک لفظاً الّا شرحه وحرفاً الّا اوضحه
وتبیّنه وسلک فی حلّ مقصده مسلکاً ما سلک احدٌ من السلف
ولا من الخلف ای کشف الغطاء عن صور معناه ورفع الحجب
عن اشکاله وتبیّن مقصد السنائی کما هو وحلّ اعضاله
فعند ملاحظة هذه الشرح لا یقال الّا تائید الروح المصنف ۱

یعنی سنائی ام سنوح خرق العادۃ او ظہور الکرامۃ عن الشارح
اعني العلائي لعمري الآن من رویۃ الشرح لیعلم ان ھذا الحدیقۃ
صار بستاناً ربانیاً لسیر العارفین وحدیقۃ بستاناً وبیماً
مفرحاً للناظرین وسلماً للعروج علی سقف المقامات العالیۃ
وبرھاناً مسلماً لاثبات مقالات الصوفیۃ الصافیۃ وینبغي
ان یقال بعد النظر فی الشرح الحدیقۃ ان الحدیقۃ قبل ھذا
کان دراً مکنوناً فنشرہ وکان کنزاً مخفیاً فنشرہ وعطر مشام
العارفین من روائحہ الشرح صدور الشائقین من فوائحہ
واستیقن بحول اللہ جل شانہ وقوتہ ان ھذا الشرح بھذا العنوان
اذا تم وعلی ھذہ الطریقۃ لکل الحدیقۃ اذا ختم فیکون
ھذا الشرح کاشیء طریقۃ مستقیمۃ ونمیقۃ انیقۃ لاصحاب
التصوف موصلاً الی الحقیقۃ والغرابۃ ان الشارح قلیل
الفرصۃ من شواغل المہمات الریاسۃ ومشاغل العدالۃ
والسیاسۃ فمقالہ فی ھذا الباب لا یقال ان یقال انہ من
کرامتہ ام حدۃ رائیہ وسلامتہ ام تبحرہ فی کل العلوم

وجميع الفنون ولا كن عندي هذا الكل من المتعيذرات غير انه في هذا الامر مؤيد من الله جل شانه العليم وملهم من القادر الحكيم وانه هداه الى سبيل الرشاد ووفقه بالخير والسداد وارجوا من الله جل قدره القدير ان يتم هذا الشرح ويصله بالخير الى الاتمام ويختمه الله جل قدره بفضله وكرمه بحسن الاختتام

والى الملقب بصف شكن خان يغفر الله جل شانه

ذنوبه وستر عيوبه كتبت

هذه السطور في حال القصر

في تسطير عبارة العربية

كاهل العرب وعدم

ممارستي في فن الانشاء

على طريق اهل

الادب ما

الخطر

انه لا يكون خاليا عن الخطاء فمن الناظرين العفو والصفح والعطاء والحمد لله وله الثناء وله العظمة وله الكبرياء *

عنوان

بطرز مثنوی چکیدۂ خامۂ معجز نگار حضرت مولائی علائی مدظلہ العالی کہ بامداد ضمیر صافی و خاطر صفا تخمیر بی مدد شرحی و کتابی و معاری از شگرفی طراز دامن صفحہ و نگار رخسار گشتہ مص

آغاز شرح مطالب قدسیہ حدیقۂ شریفہ

لاادری

در پس آئینہ طوطی صفتم داشتہ اند
آنچہ استاد ازل گفت ہمان میگویم

لمولانا العلائی الشارح لابیات السنائی

جلوہ چہان فیض حق اندر قلم	شعشعہ انداختہ تا در کلم
خامہ بجادو شکنی کردہ ساز	طبع باعجاز فرو خواند راز

نقش نخستین که دلاویز رفت — طبع بران نقش چنان تیز رفت

کز اثر فیض سروش است این — نی ز خطا بلکه ز هوش است این

گفتن ناگفته که مشکل بود — از اثر فکرت کامل بود

لیک بود بستن عقد گهر — از گهر سفته سبب نغز تر

خفتن گوینده از آن شد که — زنده کنم نام بهر انجمن

طرز نوی بین درین رهگذر — ریختم الماس جگر بر اثر

تا نشود کار به پوئیده تنگ — تا نبرد جاده ز جوئینده رنگ

بر اثر خضر سفر سای گام — تا نشوی خواجه خضر اخرام

خاتم اگر زینت خنصر بود — نیست نگین کار وی ابتر بود

گنج اگر چند بود در نهان — محرم ره شو که بیابی نشان

من که درین راه بسر تاختم — وقت گرا نمایه درین باختم

همسفرم خود دل من بود و بس — راهنمون جز دل من هیچکس

با دل و با دیده شدم عذرخواه — مرحله چند نوشتیم راه

تا بسر گنج رهم اوفتاد — چشم به آرام گهم اوفتاد

بخت بیاورد و سپردم کلید — پیر خرد جست و بدادم نوید

جان بدلم مژدهٔ دولت رسانید — هم دل و هم دیده بفر فهم فشانید

خامه برقص آمده اندر بنان — رقص قلم برده ز ناهید جان

شوق بسی باز پر و بال خویش — طبع فرو ماند ز اشغال خویش

تازه شده جان به شمیم الست — خاطر و دل رفت خرد گشت مست

نفی سوا نقش ضمیر او فتاد — عرش که نظاره مسیر او فتاد

غیر چه جز هستی موهوم چیست — گوهی ز موجود که معدوم چیست

قطره بدریا نشود چون شود — کم بفزون رفت چو افزون شود

دیده که نور از رخ خورشید یافت — صیقلی خویش شد و دیده یافت

غیر مبین غیر مباش از خدای — غیر نگر غیر شود وای وای

آتش خشنده چه داری هوس — خیز و سپندی کن و دریاب بس

گر تو چو پروانه بسر تاختی — جان بسر شعله همی باختی

سوز نهانی ز برش دم زند — شمع صفت کار تو برهم زند

هستی پروانه به شمع است و بس — محرم این از جز او نیست کس

هان نرهی تا تو ازین دامگاه — راه نیابی بسر گنج شاه

چونکه سر شعله زبانم گرفت — رفت ادب از دست عنانم گرفت

عیب بر آئینه پسند دیده — باش وز آئینه سیاهی مخواه

گفته من گر نه پسند آیدت — نکته نه در دل خرد افزایدت

ور ز علائی نپذیری سخن — رو تو ازین بیش ستیزه مکن

هان بو حل همچو خرامی شو خام — دادمت از گنج نشان والسلام

در تبیین

آغاز کار در تفسیر باب اوّل حدیقه و توضیح اختتام

نخلبندی مقاصد تحمید و توحید از طریقه از نتائج فکر

حضرت نوابی مولائی مولنا علائی

مدظله العالی

قطعه

کلک معنی تراز جادو فن — رشحهٔ یافت چون ز جام الست

در رهِ حمد سر بسجده نهاد — دل بشرح حدیقه اندر بست

من الوقایع البدایع — الاشارة بالبشارة

نحن نقص علیک احسن القصص

بسم الله عالم السر والخفی جل شانه

ای درون و برون تو معمور + بر زبان همه تو مذکور + حمد تو ورد جمله جانداران نام تو بخشش
گنه گاران + پادشاهی عطا کن شاهی + زیر حکمش ز مهر تا ماهی + هر وجودی که هست شد موجود
همه را ذات پاک اوست وجود - بود او بود اول و آخر - مظهر اوست باطن و ظاهر این
خدای که هست هر همه او و هرچه هست همه از وست - حمید یکه از هرچه ستایند فزون - وحید یکه از آنچه اندیشند برون
پیدا کن وجود از عدم بزرگی بخش بنی آدم پذیرنده دعا بر آرنده مدعا اول بی ابتدا - آخر بی انتها
مرا که هیچ نیم چه مجال که حرفی از دفتر ثنایش گویم جز اینکه سر نیایش بدرگاه مصطفوی سوده و سلیقه نجابت گفتن نعت جویم
زبان ما بود در بیان جهانگیر ثنای محمد بود دلپذیر حبیب خدا اشرف انبیا که عرش مجیدش بود متکا
سوار جهانگیر یکران براق که بگذشت از قصر نیلی رواق - نبی الثقلین امام الخافقین افضل المرسلین
شفیع المذنبین خاتم النبیین ـ محمد کازل تا ابد هرچه هست به آرایش نام او نقش بست رسولی که نا کرده قرآن
درست - کتب خانه چند ملت بشست هزاران هزار درود نامعدود و صلوات و سلام
لا یحصی و لا یحد و لا یحصر و لا یعد بر روان پاکش و بر تمامی تابعان فرمان بردارش خصوصاً بر آل اطهار و
یارانش تا قیام قیامت باد - موجب تسطیر این سطور بخامه سیاه رد که در این روزها می

و مخبر فال نواب عالی وقار رئیس با مدار سخن سنج سخن پیرایه فی فن علم سخن را از دو بلند پایه
سخن فهمی که علو فهمش آنچه از سخن جهان کسی بخوض بسیار هم فهمیدن تواند مستعد دارد
ذهن نقاد و طبع وقاد و نیک نظر با اول مرتبه بر منتهای مطلبش می‌رسد و دو الا دستی که مضمون
بر عبارت مغلق و ماوّل که عقول مشکل کشای دانشمندان پس از تعمق بسیار هم در حل آن عاجز مانند
بی تأمل و تعمق نظر چنان بیان نماید که مقصد و مطلب اصلی آن همان باشد - بدایت او بکلام
نهایت مهم سخنوران بلند مقام - اول او آخر منتهی - سجدا معلوماتش ظل علم یزدانی -
و الله مفهوماتش پرتو الهام ربانی - برین خدای که آباً عن جد امارت دنیوی را هم باو
عطا فرموده - متصف بصفات در اماثل و اقران نموده امیر عالی مرتبت خدا ترس
خدا پرست خدا دوست کریم و جولو جوانمرد و خوش گو خلیق و نیک نهاد نواب مستطاب معلی القاب
میرزا احمد علاؤ الدین احمد خان صاحب بهادر لازالت شمس حیاته و اقباله طالعة و نجم جلالته علی
مفارق العالمین ساطعة - امیری که کاوش همه با ارباب صدق و صفا است و گفتارش
مجله پسندیده عرفا شوقش بدین کتابهای صاحبدلان و ذوقش بملاحظه کلام کاملان
عمرش دراز و بخت بلند و کامش ساز باد بحرمت النبی و آله الامجاد آمدم بر سر سخن که در
ذوق و شوق کتابی پر از گوهر ابدار طریقت و لآلی شاهوار حقیقت مصنفه حکیم غریق بحر توحید
و معرفت الهی حکیم مجد الدین سنائی معروف بحدیقه که در حقیقت حدیقه ایست پر از گلهای
رنگارنگ حقایق عرفانی جنت نظیر الاینش بود که ناگاه از ملهم غیبی بالهام لاریبی
بگفتن شرحش ملهم گردید المنة لله که بحسن سعی طبع رسائیش نوبت ختم شرح باب اول
آن رسید - حبذا شرح انشراح بخش صدور و حقایق گنجور و تشریح بیانش نور افزا

دلهای معرفت معمور - فصاحت عبارتش فصاحت دل فصاحت - و توضیح مطالبش وضاحت نفس وضاحت - الغرض پس از تصحیح و تنقیح چون خاطر گرامیش آنرا مطبوع ناظرین والا دستگاه و خداجویان معرفت دستگاه دید عزم طبع آن منقوش طبع عالی فطرتش گردید تا همچو نور کوه طور باطراف عالم بخشد قصه کوتاه عزم طبعش همان و انطباعش همان همینکه طبعش باهتمام تمام صورت اتمام گرفت از آنجا که مطبوعیت خاصان حق خبری از مقبولیت بارگاه مطلق میدهد و سعی هیچ خیرسگال رایگان نمیرود و بزبره خدا جل شانه نه آنست که جزای آن منحصر بر عقبی ست بلکه در دنیا هم بمنطوق لازم الوثوق لهم البشری فی الحیوة الدنیا و الآخرة خوش خبری هاست و ان الله لا یضیع اجر المحسنین بران گواست به ظهور معنی این آیه وافیه کریمه زبانی جناب کمالات انتساب معرفت قباب عارف بالله مصداق اولئک هم المتقون و مبشر بان اولیاء الله لا خوف علیهم ولا هم یحزنون رموزدان رواز حقانی خزینه دار معرفت عرفا عالم باعمل عارف اکمل عامل باحکام شریعت غرا مقتدای صفیا نعمان ظاهر جنید باطن شناور بحر و اعبد ربک حتی یاتیک الیقین حضرتنا و مولنا رکن الدین حصاری کان ظلاله دایما مبسوطا علی مفارق المعتقدین المسترشدین الی یوم الدین نبیره معرفت سرشت و نبیره قطب عصر خویش قص خاتم اولیا صفا اندیش محب رب جلیل مظهر خلت خلیل حضرت شاه اسمعیل قدس الله سره العزیز که در آن ایام وارد و برکت افزای قصبه لوهارو بودند بلکه اکثر اوقات هنگام گفتن شرح تشریف شریف ارزانی داشته برکتهای وسعادتها مجلس می افزودند دریافت شد که جناب مولنا در حالت منام بفحوای حدیث لم یبق من النبوة الا المبشرات و المبشرات الرؤیاء الصالحة - مشرف بدیدن رویای صالحه صادقه

که بلحاظ مناسبت صاحبدلی صفای باطن و سیر مقامات عالیه آن قوم اعین بشارتی باعدا و حضرات چند سه از بیداری
تا رسما توان شمرد و مانند خواب عوام متخیل بخیالات و وساوس نشوند یا کمثل الاضغاث احلام بتهید گمان نتوان برد گردید
و خوابی بشارت افزا دیدند البته لابد وقت رو بیدار رو داده صادق قریب صبح صادق که محل ورود تجلیات
و نزول انوار و برکات حضرت وهاب العطیات بود بعینه کما هو آن خواب بشارت آیات را بعینه عبارت که مولانا بدست
مبارک خود مزین بکتاب مسوده لطف فرموده اند بلا تغییر و تبدیل الفاظ در تحریر می آرد و نظر استفاده
و افاده ناظرین حقیقت آیین مینگارد وهو هذا قریب صبح صادق بخواب دیدم که چند مردم از صالحین
بلباس سفید که بعضی ازان بلباس اهل عرب بودند و بعضی بلباس عجم در مطبع تشریف آوردند ما حاکمان برای تعظیم ایشان
بجا ستیم یکی را از ایشان پرسیدم که از کجا آمده اید فرمودند برای ستدن شرح حدیقه که نواب علاء الدین تصنیف نموده
آمده ایم تا در حضور خاتم المرسلین خوانده شود عرض کردم که حضرت را چگونه خبر شد فرمودند صبا خبر داده از طبع
و الان فرستاده اجزای شرح را برآوردند یک کس ازانها پارچه سفید را بدست مبارک خود گسترد و اجزای شرح را دران
پارچه سفید بسته و بر سر خود نهاده رفتند الحمد لله علی ذلک ذکر کشف الدین المتخلص بمن جعفر بیرقعه تقصیر آلوده پیچ دکن المعروف
بمیرزا صف شکن گنهگار از حضرت حق امرزیده باد و خامه نگارش تحریر شد مضمون خواب بشارت مشحون را بی تصرف خود در
الفاظ و حروف عبارت مکتوب ارشاد کرده جناب مولانا قلمبند ساختم و بدرج کردن آن پرداختم تا در بیان خواب کمی و بیشی نشود
و کسی بر تغییر دو استی متهم نه شرح که شرح ذکر تا ملا اعلی برود و مقبول بارگاه عرش اشتباه جناب مصطفوی
گردد الحق هر چه بدو اخلاص و خلوص که در آنحضرت لم یزلی در گفتن شرح مذکور بعینه نصیب این شارح یعنی نواب یا ب
المتخلص بعلائی که ذکر اوصاف او گذشته شده در اخلاص و صفا سبقت بدیگری ربوده باشد - بدین شده گر جان
فدا نماید رواست که این فرده روشن کن جان ماست - خداوند تعالی به برکت قبول رسول مقبول شارح این حدیقه را از
محبت خود محظوظ و در مرضیات خویش ثابت قدم و مسرور داراد مع فرزندان و برادران دنیا و دین بهره ور داراد

افادات خاصّه

یا افتاح

صفحهٔ اوّل — ای درون پرور و برون آرای — ای خرد بخش و بی خرد بخشای

درون پرور — مراد از درون دلِ عارف است که بمعرفت حق پرورش یافته و خرد
نه خرد ظاهر و نه عقلی که افادهٔ صنعت و حرفت کند — و این است عقل معاش — و خردی که
یگانه فهم است آنست عقل معاد و عقلِ عارف یعنی آن باشد که پرورندهٔ باطن و آرایندهٔ ظاهر
نباشد مگر صانع بی همتا — چه صانع را در اتمام مصنوعات اگر کمالی حاصل باشد جز این که
ظاهر بیارآید — نتواند که در باطن چیزی بکاهد و بیفزاید و امّا این صفت در صنعت کمال
خاصّهٔ ذاتی باشد که صانع حقیقیش نامند — هان و هان یاد داری واز راه نزدی که پرورش
درون مراد از عطیّهٔ الٰهیت که از فضل محضهٔ خویش در افراد انسانی که بهترین موجودات و مصنوعات
و مفیض و واسطهٔ ظهور نفس کل است بعطای ادراک و تعقّل و حسنِ سیرت و تخیّل بخشیده —
و تشریف گرانمایهٔ اِنِّیْ جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَہ — که در سورهٔ بقره واقع است یافته —
و برون آراستن ظاهر است که نظر بخوبی حرکات و شمائل فرموده — و این هم خاصّهٔ ترکیب
انسانیت که کمالِ حسن و صورت را در مائه طین که مایهٔ تخمیر این طلسم شگرف است به تناسب اعضا
چنانکه از دیاد و انتقاص را در جز و صنعت نظر بتکمیل آن راه نباشد جلوه گر ساخته — نه بینی که خاکی
پیکر تیره سرشت بجمالی که دانی و بهاری که بینی نوامندیِ نظاره و نظر است — و از اینجاست که مذکور
لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم شوره رد لها انداخته و این در سورهٔ تین واقع است

اگرچه تقویم مراد از احسن حالات و اوضاع است که شعار باشد امّا کیفیتی دارد که حاوی
جمیع صفات حاصلهٔ مناسب بجامعیت که آن وثار است و معنی مصرع ثانی جود پیداست
که در جمیع موجودات فروغ نورانی که آمیغی درخشانی است و فیض آن در جزو و کلّ صورت معنی
جاری و ساریست و آن خرد است که تمیع الهی تعبیر بدان میرود و هیچ یکی از مصنوعات جز باشرف
موجودات عطا نشده — امّا بر بخیز و بخشودن خامهٔ ذات منعمی است کریم که جهانها از نوالش نیک و بد
بهره اندوز آیند و نعمتها ربایند تا کامها رانند و کارها سازند — چه بخشودن یعنی رحمت آوردن است
بخشای صیغهٔ امر از بخشودن و اینجا بترکیب فاعل واقع شده ــ مه باد آن آنچنان روزی رساند
که دانا اندر آن حیران بماند مصرع

صفحه ۱ عرش با فرش جزو مبدعست الخ — امام برحق پیشوای مطلق فلذهٔ کبد
بتول سبط رسول ساتوس آل عبا جعفر صادق امام الاصفیا علیه و علی جده و ابیه السلام
فرمود خذه قبته الناس و بلند قبب کثیرة — چنانکه حکیم خود درجای میفرماید ــ آسمانهاست
در ولایت جان — کارفرمای آسمان جهان — پس ظاهر است که از عرش تا فرش از مبدعات او تعالی شانه
جزویست از کل — عقل با روح شتابنده یکیست از بارگاه او سوی عالم و این هم عقل است
که تابع روح باشد و آنست عقل عرفا نه مراد از عقل که تابع نفس است و آنست عقل جهلا که ماییم
اگر از حق نگذریم با دشمانیم مصرع —

صفحه ۱ نامهای بزرگ محترمست الخ — و این باعتبار خواص اسماست — نه مگر از من بهتر دانسته باشی
اگر گاهی بر بند کیمیگی از آن توانسته باشی چه اکثر بطریق اعمال و اشتغال بکار آیند و منفعت بخشند
چنانکه فرمود علیه الصلاة والسلام تفکروا فی اسماء الله و آلاء الله و لا تتفکروا فی ذات الله ع
صفحه ۳ کفر و دین هر دو در رهت پویان الخ ــ اختلاف کفر و دین آخر به یکجا میرسد

١٢ يتقرب اِليّ بالنوافل حتّى احببته فاذا احببته
كنت سمعه الذي يسمع به وبصره الذي
يبصر به ويده التي يبطش بها ورجله التي يمشي بها م

آن مجد است - و فخر البشر امام رسل حضرت ختمی پناهی علیه الصلوة والسلام فرمود - و انه
لیغان علی قلبی و انی لاستغفر الله کل یوم سبعین مرة - و آنی که عصمت نبی ثابت است
اما آنچه انبیا در استی بنیاد بدان رفت که استغفر الله کل یوم از آنست - که در آنی و در لحظه
آنچه از حقیقت انوار ذات بحت مشهود حضرت ختمی پناهی میگشت و نظر بآن پرستش
میفرمود - اما در پرده دیگر در آن دیگر از نور جلالی ذاتی مکشوف میشد و تجلی نوری بالاتر
از آن مرتبه مشهود جناب وی میگشت - که بتوقف در مقام اول عبادتی که بمقتضای شناخت
نشاه اول کرده بود بعد از انکشاف مقام ثانی از آن استغفار میکرد - و از اینجاست که تجلیات
حق عز و جل هم مکرر و هم نهایت پذیر نباشد - و این حالت مخصوص این نشاه است
و تا ابد الاباد حال برین منوال خواهد رفت هرگاه نبی صادق را با همه قربتی که دارد حال این شد
و در مقامی و مرتبه قرار نگیرد دیگر اگر از هستی حق هر چه متعقل و متصور گرداند شریک و انباز
گفته باشند زنهار گرد این خیال نگردی و حق تعالی از آنچه در تصور و تعقل آید غیر آن [illegible]
و ورا الورا ثم ورا الورا ثم ورا الورا و [illegible]

صفحه عشق را داده هم بعشق کمال ای پیداست که عشق از امور نسبی است طرفین را لازم باشد
نه یکطرف را چنانکه گفته اند ــ تا که از جانب معشوق نباشد کششی ⁜ کوشش عاشق بیچاره
بجائی نرسد - محرم اسرار قدوسی راز دار دفتر قیومی جلال الدین رومی می فرماید ــ لیک
عشق عاشقان تن زه کند ⁜ عشق معشوقان خوش و فربه کند - باید دانست که از عشق دو جای
دو نام رفت مراد از عشق اول عشق عاشق است و مراد از عشق ثانی عشق معشوق - چه عاشق را
بیکشش معشوق در عشقیت کمال بهم نرسد - و اگر گوئیم که مراد از عشق اول عشق است -
و از عشق ثانی ذات باری عز اسمه بوده - چنانکه عراقی رحمه الله در لمعات عشق را بذات

عشق را بذات حق سبحانه تعالی تعبیر کرده میتوانیم گفت که این صفات کامل را بذات مقدس خود
کمال بخشیده - امّا اطلاق عشق حقیقی دفعی بشود که بذات حق سبحانه تعالی متعلق باشد نه غیر
امّا معنی مصرع ثانی اینست که عقل را که مفتاح اغلاق ابواب ظاهر و باطن است بیان عقل با بیه حت
چه عقل در وادی نظر و استدلال افتاده است و تمام استدلال عقیله پای او شده و پای
استدلالیان چوبین بود + پای چوبین سخت بی تمکین بود - و این کلیه است در تفرقه حال
عشق و عقل چنانکه گفته که حق تعالی عشق را اکمل لعشق ساخته - ای عشق را بنفس عشق کمال داده
و این کمال رتبه عشق است که در تکمیل خود محتاج بغیر نیست و خود نفس او متمم خود اوست -
امّا عقل را بعقل عقال کرده چنانکه از معقولات محدوده گام فراپیش نتواند نهادن
نه قادر بر تکمیل است و نه خود کامل تا در واز اینجاست که تفاوتی در رتبه عشق و عقل هم رسیده ۱۲
صفحه ۵ عقل حقش توخت تیک تاخت + عجز در راه او شناخت شناخت - کما قیل العجز عن
الادراک ادراک - امّا در نسخه مطبوعه بمبئی این شعر را چنان یافتیم - عقل حقش توخت تیک
تاخت + عجز در راه او شناخت شناخت - عقل حقش توخت معنی آنست که عقل حق معرفت او را
چنانکه امکان عقلی بود بگذارد اگرچه بجای نرسید که می بایستی رسید اما گوئیم که تیک تاخت
خویش تاخت و لیکن عجز در راه او از ضعفی که داشت سخت خویشتن را شناخت چنانکه
در خویش زور شناسائی کامل نیافت پس او را شناخت - از عجز مورد رحمت و موصل
به قربت گشت کما قیل الحیرت فی المعرفت معرفته ۱۲
صفحه ۵ بدلیل عقل کی شاید الخ دلیل عقلی غیر نقلی ۱۲
صفحه ۵ ای شده در نهاد خود عاجز الخ تو که در علم خود زبون باشی الخ چون ندانی سر شناختن الخ
معنی دو بیت اوّل که از مضمون من عرف نفسه فقد عرف ربه ماخوذ است ظاهر است -

همین غیرت است که معنی این مراتب شده در آمدن به پرستش بیخودی گشته و از یجاست
که از توفیقات ازلی و هدایت لم یزلی در پرستش بجز به معبود حقیقی برود و داند که ذات اقدس او
کسی مثل نباشد و بیچگونه و بیچون و بی شبه و بی نمون است و اگر اسناد بخالق کنیم غیرت را میتوان گفت

که ان سعدا لغیور و انا اغیر من سعد والله اغیر منی مظهر اسماء و صفات حق است پس
هر غیرتی که در افراد انسانی ودیعت شده پرتو غیرت نوری خواهد بود که جانم فدایش باد
زان سبب عالم غیور آمد که حق - برد در غیرت برین عالم سبق - او چو جانست و جهان چون کالبد
کالبد از جان پذیرد نیک و بد - اگر غیرت حق در رفع مظنونات فاسده و تخیلات باطله و تسویلات
لاطایل معاون مومن در پرستار خاصه بارگاه صمدیت قدسی کدام یک از ینها بر جاده استقامت
راسخ قدم بوده و از شرک و کفر مصون مانده - و غیرت بمعنی جهل است و این جهل خود جهل دارد
که عین ادراک است

صیغه ۶ - آن احدی که عقل واند فهم - زان صمد فی که جنس [illegible] دوهم - ان وهان دانسته باشی
که حق عز و جل واحد عددی نیست چه واحد عددی محصور است و متناهی و ذات بحت منزه است
از حصر و تناهی - چنانچه احمد ابن یحیی رازی را پرسیدند که احاد جمع احد است گفت معاذ الله
احد را جمع کجا باشد - و اگر باشد جمع واحد باشد بدانکه احد یگانه است در ذات خویش و ذاتی
در یگانگی با هم برشته که از یکی جدا نتوان کرد - چرا که در آن مرتبه لحاظ صفاتی نباشد و بعضی
بحسب لغت در معنی احد و واحد تفرقه نکرده اند اما برخی معنی احدیت که سلب اعتبارات است
در معنی احد نهاده اند - و معنی واحدیت که ثبوت اعتبارات است در معنی واحد اعتبار نموده اند
و این است تفرقه اگر بینداری - صمد در لغت اطلاق کرده شود بر چیزی که اورا جوف نباشد
چنانکه گویند المصمود لیس بمجوف یاد دارم که روزی در صحبت ادیب لبیب فاضل اریب جامع معقولات

وفلسفہ فخر الاعصار افتخار الادوار مولانا بالفضل اولنا مولوی فضل حق کہ جالیش بمینو باد
جاداشتم یکی از طلبا کہ در نظریات و طبعیات طبع ارجمند و نظری بلند داشت۔ از معنی
صمد پرسید فرمود کہ صمد را در ہندی ٹھوس باید دانست و آن چیزی باشد کہ نہ از و کاستن
و کشیدن توانیم۔ و نہ در و فزودن و دمیدن دانیم۔ اما صمد بمعنی ملاذ و ملجا آمدہ چنانکہ
اللہ الصمد ولیکن حاصل معنی صمد کہ در ان اقوال متعددہ بر زبان رفتہ بی نیاز ست و صمدیت
بی نیازیست مرکز دایرہ حقیقت قطب سماء تحقیق عارف کامل واصل شیخ عربی رحمہ اللہ
در آخر فصوص الحکم در فص حکمہ صمدیہ در کلمۂ خالدیہ فرمودہ۔ و این ہست غایت غیر مشہور و نادر
چہ از وجود پیغمبری کہ فیما بین فترت آخر مبعوث شدہ باشد کسی کم اطلاع دارد۔ و وی کہ
سر دفتر ارباب تحقیق ہست فرماید۔ کہ بعد از رفع روح پاک و کلمۃ الحق عیسی ابن مریم علیہ
وعلی نبینا السلام و پیش از بعث و جلوہ آرائی انوار قدس بذات مقدس حضرت ختمی پناہی
خالد ابن سنان در بلاد عدن بشرف نبوت اختصاص رفت چون او علیہ السلام مظہر اسم
صمد بود و ذکر بان کلمہ گی میشدند قوم بسوی او در مہمات مختص شد حکمت صمدیہ بکلمہ او۔
و او علی نبینا و علیہ السلام چون اطلاع یافت کہ حضرت خاتم انبیا را بمقتضائی۔ ما ارسلناک الا
رحمۃ للعالمین بدعوت کافۃ امم مبعوث گردانند و عموم خلایق بشرف متابعتش از تیہ غوایت
و ضلالت بسر منزل ہدایت رسند از حضرت عزت استدعا نمود کہ او را نیز از دعوت عامہ
حظ وافر باشد و قبض روحش بہ اجل مسمی نمودہ آید و بعد از اماتت احیا کنند تا عامہ را از
برزخ کہ میان دنیا و آخرت است و برای العین مشاہدہ کردہ انبا و اخبار نماید چہ عامہ
انقیاد نمیکنند انبای انبیا را در احوال برزخ ما بین الموت و البعث مثل انقیاد انبیان
مر انبای کسی را کہ خبر دہد بعد از موت و تاثیر مثل این حالت در ایمان عموم خلق ادخل و ابلغ

و آن علیه السلام اظهار نبوت در دنیا نکرد کما قیل لما قال خالد علیه السلام فی قومه صمداً
محتاجاً الیه طائر لهم یستندون الیه فی کل حاجة و کان مظهراً للاسم الصمد و ذاکراً ربه
بالاحدیة للصمد حقیقت حکمة الصمدیة بکلمة ای حکمت خالد ابن سنان کما قال شیخ العربی

فانه اظهر بدعواه النبوة البرزخیة فانه بعد ما ادعی الاخبار بما هنالک الا بعد الموت
و خالد ابن سنان در عدن بوده او یکی از چهار کس است که مابین جناب مسیح ع و حضرت
ختمی پناهی علیه الصلوة بوده و او اظهار کرده بدعوی نبوت برزخیه ای احوال برزخ را
که در میان دنیا و عالم آخرت است و خالد دعوی کرد اخبار احوالات عالم برزخ را
مگر بعد از موت - از جهت آنکه تا زمانی که کسی درین عالم است از احوال آنجای اخبار
تواند کرد و آن خواسته بود که بر سبیل بصیرت و بینایی اعلام کند فامر ان ینبش عنه
و یسأل فیخبر ان الحکم فی البرزخ علی صورة الحیوة الدنیا پس امر کرد اتباع خود را که بعد
از رفتن از دنیا قبر او را بشگافند و ازوی سوال کنند پس او خبر میکند از احوال برزخ که حکم
برزخ مثل حکم حیوة دنیاست و اصلا تفاوت نیست در تألم و تلذذ و شقاوت و سعادت
گویند دختر خالد بخدمت حضرت ختمی پناهی آمد جناب وی علیه السلام ردای مبارک خود گسترد
و او را برو نشاند و فرمود یا مرحبا بابنة نبی اضاعه قومه و حضرت ختمی پناهی سوره اخلاص
برخواند او گفت که پدرم این سوره را بسیار میخواند - پس ازانست که حکمت صمدیه را بکلمه خالدیه
تخصیص است و فرمود علیه السلام انی اولی الناس بعیسی ابن مریم فانه لیس بینی و بینه نبی
اینجا مراد از نبی پیغمبریست داعی خلق بسوی حق صاحب الشریعة المستقیمه - بعضی بر آنند
که در زمان خالد آتش عظیم از مغاره پدید آمد که زروع و ضروع همه پاک بسوخت و قوم خالد
و آنچه بود از مال و ستور دیگر همه به آتش فنا رفت قوم بخالد آمدند فرزندان را وصیت کرد

زمین

بتصریح نشر وده باشم حاشا اگر زنگ کدورت تیره هوائی بذاق و غبار جهل از چشم بصیرت
دمر و بک بنمیرزد و باشم - بدان و بشنو که وجود در جهان یکیست که واحد در اعتبارات
و احد در شمار داوست واجب الوجود و وجود واجب و هرچه جز او و انی و بینی
و خواهی و داری و گوئی و جوئی و شنوی و شماری ماسواست و نقوش ماسوا را عکوس دانند
و عکوس را ممکن الوجود خوانند و ازینجاست که گفته اند ع هرچند از وئیم و لیکن همه اوئیم
مانندهٔ بیلی که تراشیده ز عاج است + امّا در عالم اعتبار واجب الوجود را در اصطلاح عرفا بتنزلات خمسه
تعبیر کرده اند **تعیّن اوّل وحدت است و تعیّن ثانی را نام احدیّت** -
و تعیّن ثالث را نشان بتعیّن روحی رفته **و تعیّن رابع** را مثالی گفته اند **و تعیّن خامس**
جسدیست که ما در و بوده ایم و این است عالم آب و گل و این است حجاب اکبر دل
و این است در معرفت حق چون سدّ بابی در گل ای مشکل هزار مشکل ز نهار هشدار که تعیّن اوّل
که وحدت است بعلم اجمالی اعتبار رفته - و تعیّن ثانی که احدیّت است بعلم تفصیلی نام گرفته
و این است تعیّن ثانی که باعیان ثابته و حقایق ممکن نام بر آورده - و این است تعیّن ثانی
که سر از برقع علم تفصیلی برون کرده و خویشتن را بحقایق ممکنات وا نموده - امّا تعیّنات
ثلثهٔ باقیه که روحی و مثالی و جسدیست عبارت است از عکوس حقایق و اعیان -
و ازینجاست که تعیّن اوّل و تعیّن ثانی را در مرتبه وجوب در آرند و آنرا علم محضه دانند
چه آن عبارت باشد از علم امّا تعیّنات ثلثه را تعیّنات خارجیه گویند چه آن عکوس باشد
نه ذات واجب و نه عبارت از علم واجب و این تعیّنات خارجیه را که روحی و
مثالی و جسدیست در مرتبهٔ امکان بکشند چه این عکوس باشند نه ذات و علم
و این تعیّنات امکانیه که تعیّنات خارجیه بوده اند در ترتّب آثار و تکلیف احکام ثواب

و تدقیق که لمعات انوار نهانخانهٔ ضمیر صافی اوست هم از روی کشف و شهود که بارقهٔ اسرار
فیوض آمیغی است از خامه و خاطر ریخته آنست که اسما و صفات واجب تعالی با ذات
حق تعالی در عینیت سر شوده اند و همچنان در خویشتن عین یکدیگر نیز بوده پس در آن موطن
اسمی و رسمی و تعددی و تکثری پیدا نیست و چون تفرقهٔ اسم و رسم از میان خاست تباین
و تمایز کجا باشد تا غایت ما فی الباب اسما و صفات و شیون و اعتبارات در حضرت علم
تمایزی و تمیزی گرفته اند از روی اجمال و هم از روی تفصیل اگر تمیز اجمالیست تنها
معتبر خواهد بود به تعین اول و اگر تفصیلی است مسمی به تعین ثانی توان شد - پس تعین اول
وحدتست و آنست حقیقت محمدی و تعین ثانی احدیت باشد و اینست حقائق سائر ممکنات
و این حقائق را خود عین ثابته باید پنداشت و این هر دو تعین علمی که وحدت و احدیت است
در مرتبه وجوب ثبوت شناخته اند و لاجرم بوئی از وجود خارجی نیافته اند بالجمله در خارج
غیر از احدیت موجودی نیست و این کثرت مشهوده که در چشم اعتبار بخارج سجد عکس اعیان
باشد که اعیان ثابته مراد از وست و از اینجاست که ترتب آثار ثواب و عقاب ابدی
بر آن توان داشت و پنداشت - اما خود کثرت عکوسیه در خارج بسه نوع قسمت پذیرفته
قسمت اول تعین روحی است و ثانی مثالی و ثالث جسدی که بشهود و شهادت
تعلق دارد و همین است تعینات خارجیه که در مرتبهٔ امکانیه مثبت نموده اند و عبارت از
تنزلات خمس همین تعینات پنجگانه بوده - پس هرگاه در علم و خارج غیر از ذات واجب
و اسما و صفات واجب که عین ذات اند چیزی ثابت نشده باشد و صور علمیه عین ذی صورت
نه اشباه آن و نیز صور منعکسه اعیان ثابته را عین آن اعیان گفته آید نه امثال آن ناگزیر
و ناگزیر حکم باتحاد رود و چون متحد شود همه اوست گفته آید و انا الحق از جان سر زند

ع آن را که درسینه بجانست عظمت - بردار توان گفت به منبر نتوان گفت -

اعلم ان الاول ما حصل به الفردیة انما هو بعینه الثابتة لان اول ما فاض بالفیض الاقدس من الاعیان هو عینه الثابتة والاول ما وجد بالفیض المقدس فی الخارج من الاکوان روح المقدس کما قال اول ما خلق الله نوری فحصل بالذات الاحدیة والمرتبة الالٰهیة وعینه الثابتة الفردیة الاولی ولذلک قال الشیخ الاکبر وانما کانت حکمته فردیة لانه اکمل موجود فی هذا النوع الانسانی ولهذا ابدأ به الامر وختم وکان نبیا وآدم بین الماء والطین ثم کان بنشأة العنصریة خاتم النبیین

ع در دیده و در دل از دل و از دیده جدائے + بجائی و چون می گرم در همه جائی -

اما در وجود دیگری سرایش رفته که احتمال تعدد و تکثر باشد - لا وجود الا الله و لا موجود الا الله کل شیئ هالک الا وجهه والیه ترجعون - محمود کاشی رحمة الله علیه که شیخ وقت است در ترجمه عوارف فرماید که بجای هالک بهلک نگفت تا معلوم شود که وجود همه اشیا در وجود او امروز هالک است نه در مستقبل از روی تخصیص آن حوالت مشاهده این حال بفردا متعلق است که در حق محجوبان است کما قال عز وجل انهم یرونه بعیدا ونراه قریبا - ع با وجود تو ز من آید که منم

صفحه در دوئی جز بد و سقط نبود الخ جز بحق و بد و بعنی بحق و تأیید او در دوئی سقوط شود یا بگوئیم که در دوئی جز بد و بسبب جز آنین سقط باشد چه دوئی باعث سقط شده -

و در مصرع ثانی یکی بیاء عرفیت که افاده معنی مصدری دهد - ای یک بودن و وحده لا اله الا هو مصم

صفحه ید او قدرتست وجه تعاش الخ اشارتست بآیه ید الله فوق ایدیهم - بر دو

سوره فتح قرب باب

سورهٔ فتح در باب — وجه بقاش اشارت ست به اَيْنَمَا تُوَلُّوْا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ — بیاد و در بقره چو
چو يَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ — نزول عطاش اشارت ست
بحدیث حضرت ختمی پناهی صلی الله علیه وسلم — كَمَا قَالَ يَنْزِلُ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالٰى
كُلَّ لَيْلَةٍ اِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا حِيْنَ يَبْقٰى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْاٰخِرُ ثُمَّ يَقُوْلُ مَنْ
يَدْعُوْنِيْ فَاَسْتَجِبْ لَهٗ مَنْ يَسْئَلُنِيْ فَاُعْطِيَهٗ وَمَنْ يَسْتَغْفِرُنِيْ
فَاَغْفِرَ لَهٗ حَتّٰى يَنْفَجِرَ الْفَجْرُ —
صفحه ۷ — قدمیش جلال قهر و خطر الٰهی اشارت ست به يَضَعُ الْجَبَّارُ قَدَمَهٗ
فِيْهَا فَيَقُوْلُ قَطْ قَطْ فَهُنَالِكَ تَمْتَلِئُ — و مراد از قدم جماعتی باشند که
حق سبحانه تعالی مقدم ساخته برای دوزخ ایشان را از شرار خلق خود — چنانچه مومن مقدم ست
بسوی خلد و نعیم — و گفته اند که وضع قدم بر شئ عبارت ست از ردع و قمع — و گویند
مراد از و تسکین نوران وست — چنانچه گفته شود بمقام ابطال امری — وضعته
تحت قدمی — و رجل عبارت ست از زجر و این از جمله متشابهات ست و گویند
که جماعتی ست آماده برای دوزخ چنانچه میگویند رجل جراد ای جماعة — اما مصرع ثانی
اشارت ست بمضمون این حدیث که فرمود قلب المؤمن بين الاصبعين من
اصابع الرحمن ان يشاء لا ثبته و ان يشاء لا زاغه — اما مراد از اصبعین صفات
جمال و جلال ست یعنی دل مومن بیان و صفت ست از صفات متقابله از قبض و بسط و فرح
و غم و هدایت و ضلالت اگر خواهد تعالی شانه ثابت دارد آن دل را بر ایمان و هدی
و اگر خواهد مایل گرداند از ایمان بسوی ضلالت و غوایت — و باز دارد از طریق
ارشاد و هدایت — اللّٰهم اهدنا الی سواء السبیل و وفقنا لمرضاتك

فانک تضل من تشاء و تهدی من تشاء و انت العزیز الحکیم — سمع

صفحه ۶ باوجود سن ازل برآمد الخ ازل لابدایة له زمانی است که وجود زمانیت درو نباشد — هم از فهم
و قیاس دور — و هم زمان خیال او دور تر — نه زمان ابتدا بزیر — و نه زمان انتها گوئی — پس معنی باید که ازل
ما همه بساطی که دارد با ذات حق تعالی شانه برآمده است برآمدن دگر کجا یار قرینه مآل باشد که تعیّن ابتدای
در و راه یابد اگرچه نظر به پیش آمدن خود را اگر آئی ذات است اما نسبت بوجود حق که ازلش حد و انتهای نیست
دیگر مده و میتواند شد که ازل مراد از قدم زمان بی زمانی باشد — سمع

صفحه ۷ — کی مکان باشدش زبیش و زکم الخ با مکان آفرین مکان چه کند الخ مکان بمعنی اوباید و مکان
در جائی بمعنی مکان بحکم عقل بباید گفت که مکان مکان نداشته باشد چه مکان را مکان بودی بایستی آن مکان را
از مکان مکان بودی و هم مکانی و هم چنین هم جرا گوئیم پس تا مکانی که بودی تا زمانی که جوئی آخر جز از این
که امکنه غیر متناهی لازم آید دگر بدست چه افتد و این باطل است پس ثابت شد که مکان را مکانی نیست اما قدرت
کامله ایزدی مقوم اوست چون محقق گشت که مکان را مکان نباشد پس هرچه چیزی را که مکان آفرین
خود مکان چون باشد و بدست آوردم خیابان شدکهای این معنی است چه مکان عبارت از سطح باطن حاوی است
که مماس باشد او سطح ظاهر محوی چنانکه مذهب مشائین است یا بعد مجرد که مذهب اشراقیین است و بعد مفروض
که مذهب متکلمین است —

صفحه ۸ — رقم عرش بحر تشریف است الخ یعنی تشریف عرش و تعریف کعبه و تعریف و تنکر متقابل باشند
و مراد ازین تعریف اگرچه تعیّن است اما نه تعیّن ذات و نه بدین معنی که کعبه متقاضی تعیّن ذات بحت
تواند شد بل ازین تعیّن جهتی تحقیق تعیّنی است که جهت عبادت را مراد باشد چه نسبت که در کعبه و صاحب کعبه
دایر است نسبتی است که در میان عبد و معبود و عبادت دایر باشد و این تخصیص از روی مصلحت است
و مصلحت شرعی آنکه که در نفاذ امر و انقیاد آن از جانب عبد سعادت مومن و شقاوت منکر پیدا شود —

واین پیدائی تفرقه حق و باطل را آئینه دار آید ورنه — کافران سجده که در پیش بتان میکردند + همه سوی تو
بود و همه رو بسوی تو بود —

صفحه ۸ — لامکان گوی حاصل دین است + سر بجنبان که جای تحسین است — الحق این مصرع که حکیم برو
نازش دارد دون عالی واقع شده — که اگر دست و بازو بیم و جیم و خیر هم جای تحسین باشد چه جای آنکه بجنبانند
واین از آن است که در رمز حکیم نکتها بپیچیده چه ثواب اعمال صالحه و آن چه از مثوبات در حسنات واقع شود
شاید که الیه یصعد الکلم الطیب والعمل الصالح یرفعه — بفرمای که اگر صعود
ورجوع به لامکان نیست آخر قرارگاهش کجاست مگر در خانه آویختگی آویخته باشی و آبروی معنی فهمی ریخته
باشی باش که حاصل دین گفتن لامکان بکمال تحسین است و تحسین کمال — من و خدا حکیم که خدا ایش
با او بادچوگان زد و گوی برد —

صفحه ۹ — یوم نطوی السماء رو برخوان — اشارت است بآیه کریمه — یوم نطوی السماء
کطی السجل للکتب که در سوره انبیا واقع است —

صفحه ۹ — ما و هو را میان و هیم زنند — باید دانست که ما سوا شناسان یگانه بین که پروانه انوار
ذات اند چون دم از نور خالص که ذات است زنند نخست ما و هو را بی کنند که این ما و هو برای تعین
مشار الیه بکار آید و پیداست که ذات بحت بهیچ اشاره مشار و با ذات تعریفی معروف نشود
چه آن ذات در مرتبه غیبت هویت مذکور شود نه در حضور — واز اینجاست که این مرتبه گنجائی فکر آن ذات ندارد
واز اینجاست که قطع این اشارات لازم افتادست باسر زلف تو مجموع پریشانی خویش + کو مجالی که یکایک
همه تقریر کنیم —

صفحه ۹ — دهر فی قالب قدیمی او + طبع فی باعث کریمی او — در نسخه مطبوعه که از بمبئی باشیم این شعر را بطرزیکه
نوشته آمد دیده ایم باید دانست که دهر عبارت است از نسبت امور متکثره ثابته قدیمه با امور متغیره

کرز مضافات شام است - و آنکه گویند اصفهانی است غلط است و پایه رفیع او رسیده باشی
اگر بکلام او رسیده باشی و فرماید رباعی رویت که زباده لاله می ویدازد + از تاب شراب لاله می ویدازد
دستی که پیاله ز دست تو گرفت + گر خاک شود پیاله می روید از و +

صفحہ ۱۱ - نیست گوئی جهان زشت و نکو الخ - همه زو یافته نگار و صور الخ - این بحث اختلاف
عقاید است - چرا که متکلمین و علمای ظاهر بوحدت وجود اقرار ندارند - امّا جهان زشت و نکو
عالم آب و گل و عالم جا و بیدست - مراد آنست که این هر دو عالم نیست جز از و یعنی جز ناشی از و
کما قال عزّ وجلّ قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللهِ - و هم گفته اند که راجع باوست تعالی شانه
کما قال عزّ وجلّ وَإِلَى اللهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ - و یا گوئیم بتل که جز ملک او کما قال فی محکم
کتابه وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ - یا دانیم که بوسیله امر و ایجاد کما قال عزّ وجلّ
وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ - بلکه خود اوست چه نزد اہل تحقیق عالم تعینات و تنزلات
ذات واجب الوجود است و مظهر عین مظهر - هیولانی اصل ای باوی الاصل مستعد للاتصال
والانفصال بالذات - ای آنچه منسوب است بماده و هیولا از عالم اعراض و کیفیات جسمانی و پیکر که
از صورت ترکیب دارد -

صفحہ ۱۱ - سوی حق شاہراہ نفس و نفس - الخ مراد از نفس نفس ناطقه - و نفس دم است -
و آن دم پاک که بنفس رحمانی تعبیر آن رود چنانکه گفته اند - إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ
الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ - از ینجاست که تکمیل نفس ناطقه - و صعود انفاس پاک منحصر است در آئینه دل
زدودن و آن میسر نباید - الا بصیقل ریاضت و مجاهده و دوام ذکر و آگهی ـــہ
ای بهر عشق صحبت یوسف رخی طلب + باشد که باز همچو زلیخا جوان شوی +

صفحہ ۱۲ - گرچه در آئینه تشکل بوئی + آنکه در آئینه بود نه توئی - این شعر را در نسخه مطبوعه بمبئی

برین طور یافته ایم - و معنی آن ظاهر است - بجان دزم چراستیزه روا داری - برو و بکار خویشتن باش مصرع -

صفحه ۱۳ - آئینه و صورت را سفر در دست - الخ در حجاب بمعنی این شعر را چنین یافتیم و معنی آن ساده است

صفحه ۱۳ - تو نه معنی جز از خیال و حواس - الخ - باید دانست که آنچه قابل اشارت حسی است اگر قسمت پذیر نیست - آنرا نقطه اعتبار کنند - و اگر بجهتی قسمت پذیرد آنرا خط گویند و هرچه بدو جهت قسمت گیرد آنرا سطح دانند - و پیداست که چون معرفت این جزئیات که از جمله مدرکات حواس است زبون باشی - بخیال و حواس عارف کردگار چون باشی - و باید دانست که اصل علم جومطری که مراد از مبادی علم هندسه است همین خط و سطح و نقطه بوده -

صفحه ۱۳ - بود دریا معرفت غلطی - الخ - در بطی یای خطاب است - میفرماید که قیل و قال کردار حال است سال ومه غلط رفته و از معرفت و راه حق خبری نگفته حدیث فریاد بط عموماً - گویند که در قرارگاه بطان و بهی را فتد مستور - و بوته از برگ و گیاه برکند - و در برکه اندازد - تا قافله سالار بطان که قراول و یتاقی ایشان است فریاد برآورد و آیتان [illegible] ان فریاد بهنگام رونی در هم گشتند - و در وبه یکی را از ایشان برباید تا پندارند که فریاد ایشان بی سود بود و آی بجا صلی سے ای خوشا حالت آن نغش که دریای حریف * سرو دستار نداند که کدام انداز د * و این حکایت صید زوبست که برکنار غدیری که مسکن بط ها ست آید و چند دفعه بوته خار در آب اندازد - بطان فریاد برآورند چون ببینند که خار است آسوده گردند - و این حیاله چند کرت چنین نماید - تا بکلی آنها غافل شوند - و صدای آب بوته را محض و هم خود پندارند - و دیگر بصدا و آنچه در آب است متوجه نشوند آنگاه روباه بوته در دهان گرفته خود در آب در آید

و این بار اصید بکند مص

صفحه ۱۲ — یوسف از فرشته نیکوتر - الخ رسم است که چون دیولاد مصقول نظر کنی چهره در وی مانند دیو ناخوش نماید —

صفحه ۱۳ — هرچه روی دلت مصفاتر - الخ یعنی این شعر را چنین یافتم —
چون راست فروش بود اخلاص گشت بوبکر در تجلی خاص اشارت است بحدیث حضرت ختمی پناهی که از جمع الجوامع منقول است کما قال النبی صلی الله علیه وسلم یا ابابکر اعطاک الله رضوان الاکبر - قال وما رضوان الاکبر یا رسول الله فقال ان الله یتجلی للخلق عامةً ویتجلی لک خاصةً —

صفحه ۱۳ — هر یکی صورت محالی است + دل و جان در پی خیالی نیست - خیال قوتیست که بر عکس از مدرکات محسوس است - و بر حس مشترک نشیند - صورت آن از خیال مصور گردد و این از حواس باطنی است مص

صفحه ۱۴ — گفت شکلش چنانکه مضبوط است + راست همچون عمود مخروط است —
عمود مخروط خراشیده و دراز روی - و اهل هندسه جسمی را دانند - که طرفی از وی بنقطه منتهی شود و طرفی از وی بسطح و محیط او سطح مستدیر باشد مص

صفحه ۱۵ — وان یکی استوا و عرش و سریر + کرده در علم خویشتن تقریر - استوا قرار گرفتن و چیره شدن و بتمامی رسیدن - و نیز خطی است مفروض - که سرش از قطب شمالی پیداست - و سر دیگر بقطب جنوبی پیوندد - و این خط در میانهٔ فلک گزرد - اما درینجا از روی اقتباس است که فرموده الرحمن علی العرش استوی که در سوره طه واقع است اما باید دانست که استوا حق نه استوا لغوی است - بلکه بمعنی استیلا ے حق است —

کہ اضافہ باید بش گفت - و آن استیلا - استیلا حق باشد عزّ وجل بر سایر مخلوقات -
امّا نسبت استوا بتخصیص بعرش کرده‌اند - بوجه عظمت فلک اطلس است کہ بعقل ہم از عقل کل
و عقل اوّل داند و این عظمت و بزرگی در تمامی ممکنات نام آور تر است مراد آنکہ رحمن مستولی بر
فلک الافلاک کہ مستولی است بر جمیع موجودات و آن آیہ و آیات دیگر کہ بعضے از ان در آیات
ما قبل و ما بعد در مجلس مذکور شده و خواہد شد مثل وَجَآءَ رَبُّكَ وَاِلَیْهِ یَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّیِّبُ
وَیَبْقٰی وَجْهُ رَبِّكَ وَیَدُ اللهِ فَوْقَ اَیْدِیْهِمْ - وَالسَّمٰوٰتُ مَطْوِیّٰتٌ بِیَمِیْنِهٖ
وَیَا حَسْرَتَا عَلٰی مَا فَرَّطْتُ فِیْ جَنْبِ اللهِ - وَهَلْ یَنْظُرُوْنَ اِلَّا اَنْ یَّاْتِیَهُمُ اللهُ
وَخَلَقْتُ بِیَدَیَّ اِلٰی غَیْرِ ذٰلِكَ و از حدیث قوله علیه السّلام لِلْجَارِیَةِ الْخَرْسَاءِ
اَیْنَ اللهُ فَاَشَارَتْ اِلَی السَّمَآءِ فَلَمْ یُنْكِرْ فَحَكَمَ بِاِیْمَانِهَا - وَاِنَّ اللهَ یَنْزِلُ اِلَی السَّمَآءِ
الدُّنْیَا - وَاِنَّ اللهَ خَلَقَ اٰدَمَ عَلٰی صُوْرَتِهٖ اِلٰی غَیْرِ ذٰلِكَ تمسک مجسمہ است -
کہ میگویند حق سبحانہ تعالی جسم است و بدین آیات و حدیث از روی نقل استدلال کنند -
امّا دلیل عقلی آنکہ صانع عالم بضرورت عقل می باید کہ موجود در خارج باشد و ہر موجود
در خارج یا متحیز است یا حال در متحیز - و صانع عالم نمیتواند بود کہ حال در متحیز باشد
چہ لازم می آید احتیاج صانع بمحل - و این منافی وجوب ذاتی است - پس ناچار میباید کہ متحیز باشد
و متحیز بالذات نمیباشد مگر جسم - ای یار خدا یا مگر دیم اِنْ هِیَ اِلَّا فِتْنَتُكَ برنام
اگر فرمائی گلو فشاریم - باید دانست کہ در ردِّ دلیل عقلی اینها جواب اینست کہ این مقدمہ وہم است
نہ عقل - و حکم وہم در معقولات باطل است و مردود و چہ کلیت کبری کہ ہر موجود در خارج
یا متحیز است یا حال در متحیز ممنوع است - امّا از روی نقل در تردید آن جواب اینکہ
این ادلہ سمعیہ ظنیہ اند کہ معارض اند مر ادلہ عقلیہ قطعیہ را - در مادّه بی جسم

و بیچون و بیچگون بودن حق تعالی شانه و دلیل سمعی ظنی هرگاه معارض باشد با دلیل قطعی عقلی
پس مدلول ظنی دو نوع یا باشد یا واجب التأویل یا واجب التفویض مصر

صفحه ۱۵ - وآن کز راستی سخن قعد و جلس ٭ بسته برگردن از خیال جرس - اشارت است
بکریمه بشیر ان المتقین فی جنات ونهر فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر
که در سوره قمر واقع است بحسب معنی ظاهر باغ و روضه و نهر را دانسته باشی اما بقول بعضی
نهر بمعنی وسعت و فراخی و روشنی است و مراد و مقصود از این اوصاف و نعمای که ظاهر کرده شده
مقامیست در زیر ظل پادشاهی که جان عالم فدایش باد و آن توانا است مذکور در هر لسان و معبود
در هر مکان که به اعتبار از خلوص اگر خوانی دانی و هم ندانی خود خوانی مصر

صفحه ۱۵ - وجهه گفته یکی گر قدمین ٭ کس نگفته و را که نطلبک این - در نسخه مطبوعه بمبئی و دیگر
نسخهای قلمی این شعر را چنین یافتیم ؎ وجهه گفته یکی دگر قدمین ٭ کس نگفته و را که مطلبک این -
آیه که در باده وجه و حدیثی که در خصوص قدمین وارد است گفته آمدیم برو و دریاب مصر

صفحه ۱۷ - دو و دو عالم یکی کند صادق ٭ سه سه منزل یکی کند عاشق ٭ غرض از سرعت سیر
سالک دانسته ای از عالم [illegible] در راه دو منزل را یکی کرده بر سر ملت جان باختن آیا باشد که از دو عالم
دنیا و آخرت یا عوالم اربعه که ناسوت و ملکوت و جبروت و لاهوت است مراد باشد مصر
اما سه سه منزل منازل عشر است - اول توبه و بیرون کشیدن خود از مظالم النفس - دوم صبر و شکر - سوم
خوف و رجا - چارم درویشی و فقر و ورع - پنجم صدق و وفا و اخلاص - ششم محاسبه و مراقبه
که منزل بلند است عارف سالک را - هفتم تفکر و تدبر - هشتم توحید و توکل - نهم محبت و شوق
دهم یاد کردن مرگ و آن یقین تام است و استوای ایمان و زینت ترک - یا مراد باشد از اطوار سبعه
که پنج از آن بعالم امر متعلق بود - قلب - روح - سر - خفی - اخفا - اما دو بعالم ماده

مراد توان داشت دریں ضمن بیان حال صادق و عاشق و تفرقہ حالت ہر دو ہم میشود کما لا یخفی علی الفطن العارف در صورت مرتبہ صادق ارفع از عاشق و علو مرتبہ صدیق کہ صدیق از مرادان و محبوبانست و عاشق از مریدان و محبانست ۔ مصر

صفحہ ۱۸ ۔ عقل و انندہ اندریں در ماند + زانکہ در ماند ہر کہ زیں در ماند + ای عقل واندہ یا باعتبار صفت موصوف آں عقل کہ دانا و توانا بر کارہاست اندریں مراتب از حفظ و مراقبت در ماند چہ حوارق و معجزات آں باشد کہ خارق و معجز عقل باشد و عقل در ادراک آں در ماندہ شود ۔ مصرع ثانی علت ہست مصرع اول را ۔ چہ ہر در ماندن عقل بہ کنہ ذات نرسیدن است معنی قیس کسیکہ حاشن بدیں منوال بود یقین کہ در دانستن ہمچو امور در ماند مصر

صفحہ ۴۴ ۔ سبب ہدیہ ابادی او + نفس را مہتدی ہادی او + ہدیہ تحفہ و نعمت و ارمغان آیادی جمع ایدی و ایدی خود جمع ید باشد در یں حالت ایادی جمع الجمع باید خواند اما نفس جان و دل است و آہنگ و شوق پس مہتدی کہ صیغہ اسم فاعل است بمعنی مہتدی الیہ مفعول است واقع شود تا می تواند کہ معنی مصرع را آلی در رنگی بہ تکلف بدست آید و از ینجاست کہ حذف ایصال از جملہ محسنات کلام آمدہ ای چیزی کہ ہدایت کردہ میشود نفس را بسوی او ۔ و الا معنی صاف و روشن ہدایت کہ مہتدی بمعنی ہادی و ہادی مترادف مہتدی واقع شدہ و تجنیس داد

صفحہ ۴۳ ۔ حضرتش را زہجر بادہ وزر + بی نیازی بیر بغیر + مگر ایں شعر در نسبت بر رد مذہب معتزلہ و متابعان ایشان کلہم فی النار و رد بعضے از حکما کہ در ترک تحقیق عقل را باختہ اند چون فلاطون و ارسطالیس کہ ایشان ارسال رسل را بر ایزد سبحانہ تعالے لازم میدارند و نتایج و ثمراتی کہ در عالم از وجود انبیا علیہم التحیۃ و الثنا مترتب شود بیواسطہ آنہا ظاہر شدنی نہ انگارند و دانند کہ ایں امور از جملہ واجبات و فرائض حق ہست و ایں خود غلط باشد

چه بر ذات توانای واجب الوجو که زمام یمحوا الله ما یشاء و یثبت و عنده
ام الکتاب بکف اختیار او باشد امثال اینچنین امور از روی مصالح و ارادات می توان شمرد
نازل گردد واجبات اعاذنا الله ضعف قادر بر کمالی در پیرامن خیال گذشتن خود کفر است و از اینجاست
که در اصول چون بحث از عدل رفت اهل سنت از گوشه بام وجوب عدل بر ذات پریده اند و فرقه
اثنا عشریه آنرا از فرائض و اصول ایمان پنداشته اند ـ خیز تا بر کلک آن نقاش جان افشان کنیم +
کاین همه نقش عجب در گردش پرکار داشت ـــ

صفحه ۲۳ ـ کرده از بهر رهبری شش پیر + گربه را نیز سگی را پیر + شش پیر اینجا
اصحاب کهف اند ایشان از بزرگان شام و یمن بوده اند و بعضی ایشان شبان زاده است که در ایمان
با ایشان موافقت آورد چنانچه در کتاب آسمانی و تفاسیر قرآنی هم بکنایت و هم بصراحت از آن سخنها
رفته کما قال عزّ و جلّ ویقولون سبعة وثامنهم کلبهم اصل حال این است که
جباری از ملوک شام که از شام سیاه تر رای داشت دقیانوس نام بود در دار الملک سوس و افسوس
که دم انا ولا غیری بر آوردی و خود را از تیره رایی که داشت صمد و بی نیاز دانستی این
اکابرزادگان در خدمت آن فرومایه کمر بر میان بسته اند تا از شر جبار امین رسند گویند که روزی
ایشان بحضرت وی بپای ایستاده اند که دو گربه را جنگ واقع شد و بزرش هم پیوست تا از فراز بام
بر سر و پیشگاه آن دل سیاه افتاده اند رسیدن گربه بر سر او همان بود و رفتن هوش از سر آن جبار
جبان همان ـ ایشان چون تماشای استیلای ترس و مخافت بر ذات او دیدند به اندیشه پرداختند
چنانکه بشعله داری توفیق و پشت گرمی فکر رسا که نصیب باد برین اتفاق ساختند که کسیکه
از گربه دل بر هم زند و آشوبه خدای توانا چون می تواند شد دل از طاعت و عبادت آن فرومایه بیهوده ای
که نه خدای بود بر داشتند و پا به صحرا گذاشتند تا آنکه به شبانی در خوردند و ماجرا فراپیش نهادند

وی که صادق بود موافق افتاد زدی به آسمان آورد و از زمین بر سر که گویی بود؛ بالاخره
این چیاره به کردار بغاری خزیدند که چنبر مام داشت به کوه را تا خلوص می گفتند — سگی
که رفیق طریق شبان بود در پای نگذاشت تا با ایشان در غار درآمد و سر راه دشمن گرفت
و نشست و آن سگ را قطمیر گویند باقی بطون کتب آمده است اگر میش زین که گفتم کسب
طلب کار است پس چون اصل مایه توفیق و نور افشانی رحمت جنبش دم و سر گربه بر جا شعر است
در مصرع ثانی گربه را نیز آن فرموده چه معنی نی انجا از روی توضیح لغت است که خبر دهنده
زحمه آیا باشد و سگ را بیرگفتن هم از این رو صورت بسته که تمر تعقب یاران کهف را هم
در پیوسته اما اگر این مصرع را بالقصه دیگر تعبیر کنیم می تواند شد چه در نفحات جامی مذکور است
که امام الاصفیا شیخ اخی فرج زنجانی را گربه بوده است که چون اهل صفا نماز گزاردی چنانکه
حافظ شیراز به روی لطافت و ظرافت که شعرا را باشد جامی سفر باید — ای کبک خوش خرام
کجا میروی بایست * غره مشو که گربه عابد نماز کرد * مقرر بود که این گربه تا پا درادان
درویشان و مهمانان را به در خانقاه فراهم دیدی بانگ عدد ایشان زدی تا خادم شیخ
بر بانگ او کاسه پر از آب به هر بانگ که عدت احباب باشند در دیگ ریختی تا بخش یاران بر وقت
معین با ایشان رسد روزی خادم به تفحص یاران خانقاه برخاست و ساز و برگ مهمانی بر بانگ
گربه ساخت اما اختلافی در بانگ و عدت هم رسید گربه برآشفت و خادم بشکستی رفت
تا گربه بجای مهمانان رسید و هر یکی را از ایشان بو کردن گرفت و بهر بیحالت بر یکی از ایشان بول انداخت
گویم که آبروی شیس ریخت چون جستند یافتند که وی مومن دیگانه بود و لک فرو از دین بیگانه بود
شمس تبریزی خوش گفته — یار مردان خدا باش که در کشتی نوح * هست خاکی که
به آبی نخرد طوفان را * و هم نقل است که روزی خادم خانقاه دیگ بر آتش نهاده بود

و شیر انداخته تا شیربائی پزد خود جائی برفت و دیگ را بی نگهبان گذاشت تا آنکه سیاه ماری
از راه دود وان در دیگ افتاد گربهٔ کرسیر غلامش با دگر دسر دیگ می گشت و بانگ میزد
اما خادم که غافل از ماجرا بود خبر نداشت سخت برخاشی در میان گربه و خادم غافل بهم پیوست
خادم چشمی بینا و دلی دانا نداشت همچنانکه گربه از زبانی گویا نبود گربه چون دید که حال چنانست
خویشتن فدائی یاران کرد و خود را در دیگ گرم انداخت تا جان باخت دیگ را
برآوردند و شیر را برون کشیدند یافتند که ماری بزرگ سیاه در دیگ افتاده است
ولنعم ما قیل ع ای پیر عشق صحبت یوسف رخی طلب * باشد که باز همچو زلیخا جوان شوی
اما سگی را پیر اشارت باشد از سگی که منظور نظر شیخ کبری شیخ نجم الدین نیشاپوری گشت
رحمة الله علیه گویند که روزی شیخ سعد حموی را بخاطر گذشته است که اگر اثر صحبت
هم چیزی است و آیا کسی باشد که در سگ صحبت وی اثر کند. شیخ کبری که پیشوای امت
و اوستاد حموی است بنور کرامت و مکاشفه آن اندیشه را دریافت برخاست و
بر در خانقاه خرامید تا دید که از بازار سگی بر در خانقاه ایستاده است شیخ نظری
که جهان سوز و از جان سوخته بر وانداخت، تا کارش تمام شد تیر نظر داد طلبگار
نهادش گشت نصیبی داشت که به کسان هم نصیب باد سگ فریاد برآورد و بیخود از
در حیرت رفت شتافت و راه گورستان گرفت روز و شب در صحرا بودی
و سر بر زمین سودی دیده اند که چندین از سگان پیرامن او گشته اند و ذات او تنها
نگذاشته اما بهزار ادب خموش نشسته و دهن بان از فریاد و حرکت پیش وی بسته
تا روزگاری دراز برین بماند و مرد - الله الله ع تا نفخت فیه من روحی شنیدم شد یقین
بر من اینمعنی که ما زان وییم او زان ماست * مص

صفحه ۵۴ - دست او همچو جسم جنبا سند + تاج بر فرق آل عبا سند + آل معنی آل
و خیال اینجا مراد از آل سیا کسانیکه جهت رؤیت بمعیّت حضرت کلیم علیه السلام بر طور
رفته اند و جان باختند مصر

صفحه ۴۷ - کن دو حرفست بی نوا هر دو + هو دو حرفست بی هوا هر دو +
ذات او سوی عارف عالم + برتر از کیف و از کم و از ایل و لم - در ابتدا به تنزیه ذات حضرت عزت
فرماید که امر کن آنچه مسموع شده دو حرف بی نوا یعنی از صوت باشد و مراد از این کلمه کلام
نفسی است که تحقیق آن در حق قدم بودن کلام الله در کتب مبسوطه واقع شده از قبیل صوت
و حرف تواند نیست و هو که ضمیر نسبت موضوع جهت اشارت غیبیت چنانکه مرجع صفات ذات
جمیع اسماء حق بحسابت اجمال مرجع آن شود دو حرف بی هواست یعنی بی افتادگی و هوا در نهایت
علو حقیقت یا منزه از هوا و هوس چرا که اگر شمه از هوس و هوا در نفس باقی است بحقیقت آن اشارت
نمی تواند رسید رومی فرماید سه تا هوا تازه است ایمان تازه نیست + کان هوا جز قفل آن دروازه نیست
اما ذات مقدس باری نزد کسی که عارف و عالم است به ذات و علوم ربانی برتر و بری از کیف
یا وصل و لم بود چه مقولات تسعه عرض و کیفیات جسمانیت و نسبت ذات مقدس بحث -
تعالی الله عما یقولون مصر

صفحه ۴۸ - در چنین عالمی که روشن دو + زشت باشد تو او نبودی او تو + گر نگوئی بد و نکو نبود +
ور بگوئی تو باشی او سود + گر ندانی ردین تبه باشی + ور بگوئی مشتبه باشی + چون برون
از کجا و چون بود او + گوشه خاطر تو کی شود او + گوئیم این جاریست جار کن تنزیه
و تقدیس حضرت عزت است جلت اسمائه میفرماید که در چنین عالمی که مجازیست دو وجود دارد
و اقتضای دوئی کند زشت باشد که تو او باشی و او تو یعنی با این هستی مجازی و علم رفع انانیت